

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: spodaryk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-245-249

Сподарик О. В. Функційний аналіз вербального знака полікодового художнього прозового тексту / О. В. Сподарик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 245–249.

УДК: 821.111'06–3.09:81'22'42

Оксана Володимирівна Сподарик,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ФУНКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ВЕРБАЛЬНОГО ЗНАКА ПОЛІКОДОВОГО ХУДОЖНЬОГО ПРОЗОВОГО ТЕКСТУ

Стаття присвячена дослідженню функцій вербального знака у британському полікодовому художньому тексті початку ХХІ століття. Зазначено характерні функції вербального знака як компонента полікодового тексту: інформативна, комунікативна, емотивна, естетична, атрактивна, фатична, дейктична.

Ключові слова: полікодовий художній текст, семиотика, функційний аналіз, вербальний знак.

Оксана Владимировна Сподарик,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВЕРБАЛЬНОГО ЗНАКА ПОЛІКОДОВОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОЗАИЧЕСКОГО ТЕКСТА

Статья посвящена исследованию функций вербального знака в британском поликодовом художественном тексте начале ХХІ века. Указано характерные функции вербального знака как компонента поликодового текста: информативная, коммуникативная, эмотивная, эстетическая, аттрактивная, фатическая, дейктическая.

Ключевые слова: поликодовый художественный текст, семиотика, функциональный анализ, вербальный знак.

Oksana Spodaryk,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

FUNCTIONAL ANALYSIS OF A VERBAL SIGN IN A MULTISEMIOTIC LITERARY TEXT

The article is devoted to the analysis of semiotic nature of a postmodern literary text and the functions of its verbal sign. The texts of British literature of the beginning of the ХХІ century served the material for analysis. A multisemiotic text is a complex system of interrelated and interdependent elements forming a complex unity. In this sense, relations between verbal and non-verbal signs are important to create a single text space. Verbal signs are integral parts and essential properties of texts. Taking into consideration a verbal component, it is worth indicating that its role in a multisemiotic literary text can vary, since both text and images can bear the main semantic load. The characteristic functions of a verbal sign as a component of a multisemiotic text are indicated: informative, communicative, emotional, aesthetic, attractive, factual, deictic. The analysis of a multisemiotic text demonstrates that the combination and mutual integration of elements of different semiotic systems is its inherent property and it confirms the fact that a multisemiotic text components appear as a single structural and semantic unit, aimed at pragmatic effect on the recipient.

Key words: multisemiotic literary text, semiotics, functional analysis, verbal sign.

Постановка наукової проблеми. Тривалий час полікодові художні тексти (ПХТ) були поза увагою мовознавців. Але останнім часом предметом зацікавлення дослідників стала взаємодія негомогенних частин полікодового тексту, напрацювання їх типології, з'ясування та дослідження їх текстової природи, функційного навантаження вербального знака зокрема. Симбіоз вербальних та невербальних знаків створює текст як єдину комунікативну одиницю [10; 11]. Г. В. Ейгер та В. Л. Юхт до полікодових текстів в широкому семіотичному смислі відносять випадки поєднання природного мовленнєвого коду з кодом будь-якої іншої семіотичної системи [3].

Актуальність статті зумовлюється загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних студій на вивчення полікодових текстів, у структуруванні яких беруть участь засоби різних знакових систем, та підтверджується необхідністю розкриття ролі окремих семіотичних кодів, насамперед вербального.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що на матеріалі британської художньої прози початку ХХІ століття з'ясовано специфіку реалізації функцій вербального коду ПХТ.

Завдяки широкому спектру виразних можливостей вербальний знак як важливий компонент ПХТ має значне функційне навантаження. **Метою** дослідження є виявлення особливостей функціонування вербального знака та визначення його ролі у створенні прагматичного впливу ПХТ.

Виклад основного матеріалу. Текст має низку функцій, які є основоположними для вивчення його структури з погляду семиотики. Антропоцентрична парадигма гуманітарного наукового пізнання зумовила підвищену увагу до «людського фактору». Функція мови полягає не тільки в передачі інформації та здійсненні референції до незалежної від неї реальності, але й в орієнтації особистості в її власній пізнавальній сфері, тобто мову стали розглядатися більше як систему орієнтуючої поведінки, де конотація відіграє вирішальну роль [6, с. 67]. Завдання функційного аналізу вбачаємо у виявленні множини функцій, які є важливими в обставинах спілкування, та у дослідженні кодування та втілення різних функцій у мовленнєвих діях. Причому критерії виокремлення функцій можуть бути і мовними, і позамовними [8].

Варто зазначити, що роль вербального знака у ПХТ може варіюватися, оскільки і він, і зображення можуть нести головне смислове навантаження. Для вербального знака характерні такі функції, як інформативна, комунікативна, емотивна, естетична, атрактивна, фатична, дейктична.

Інформативна функція вербального знака полягає у здатності тексту інформувати адресата. Її маркерами постають реалії, алюзії, цитати, особливості вживання слів, морфологічні властивості, синтаксичні характеристики, тип тексту.

Серед реалій як маркерів інформативної функції можемо виокремити географічну, біологічну, культурну. Для прикладу, географічними реаліями постають лексеми *Jamaican* та *Dunn River Falls*, що вказують на водоспад *Dunn River Falls* належність до о. Ямайка:

«...waiting instead for her transformation from Jamaican hourglass heavy with the sands that gather round Dunn River Falls, to English Rose...» [26].

Прикладом біологічної реалії може слугувати лексема *rat* у наступному прикладі :

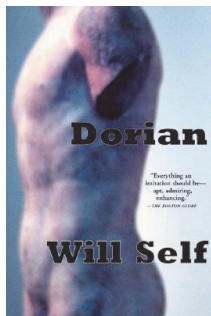
«She'd tried to draw a big rat made up of little rats» [21, с. 53].

Такі лексеми, як *chapel*, *graveyard*, *spire*, постають культурними реаліями та атрибутами кладовища у ПХТ:

«Bod went back up the hill, to the little chapel near the entrance to the graveyard, and he waited until it got dark. As twilight edged from grey to purple there was a noise in the spire, like a fluttering of heavy velvet...» [15].

Реалії передають просторово-часові характеристики ситуацій. Функція реалій полягає у представленні наочної, географічно конкретної картини.

Прикладом алюзії як маркера інформативної функції вербального компонента ПХТ може слугувати заголовок роману «Dorian» У. Селфа, що відсилає адресата до головного персонажа роману Оскара Уайльда «Портрет Доріана Грея». Ця алюзія дає уявлення (інформує) про особистість героя, схожого на Доріана Грея [24].

У наступному прикладі незвичайна орфографія слів, скорочення, використання специфічної лексики (діалект фантастичних істот, запозичений із гельської мови) змушує припустити наявність у автора особливого концепту тексту та особливої інтенції:

«Look at that writin' stick noo, will ye, bobbin' along. That's hag business». «Ach, she has the kennin' o' the writin', sure enough». «But you'll no' write doon our names, eh, mistress?» «Aye, a body can be put in the pris'n if they have written evidence». Tiffany stopped writing and read the note» [22].

Отже, аналіз маркерів інформативної функції допомагає вилучити змістовно-фактуальну та змістовно-концептуальну інформацію.

Комунікативна функція вербального знака зводиться до здатності тексту встановлювати контакт із читачем. Її маркерами постають категорія автора, суб'єктивна модальність, локальність, просторово-часові відносини, тобто безпосередні відносини між автором, читачем та текстом. Сам текст є основним маркером цієї категорії: його структура, зміст, вживання слів, синтаксична організація вказують на певну авторську інтенцію, прагнення встановити певний контакт із читачем, дозволяючи визначити індивідуальний авторський естетичний, стилістичний код, та естетичний код епохи.

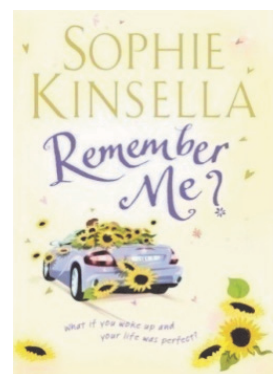
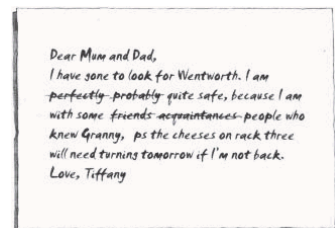
Комунікативна функція простежується в п'яти ситуаціях спілкування:

- 1) спілкування між адресантом та адресатом;
- 2) спілкування між аудиторією та культурною традицією – функція колективної культурної пам'яті;
- 3) спілкування читача з самим собою, коли за допомогою тексту як медіатора відбувається актуалізація конкретних сторін особистості адресата;
- 4) спілкування читача з текстом – «бесіда з книжкою» постає для споживача інформації одним із найважливіших та найбільш суттєвих актів інтелектуальної взаємодії;
- 5) спілкування між текстом та культурним контекстом, коли текст уже суб'єкт-джерело або одержувач інформації [4, с. 179].

Прикладом реалізації комунікативної функції може слугувати вербальний компонент ПХТ – заголовок роману С. Кінселли «Remember Me?» Спілкування між адресантом та адресатом відбувається через використання автором запитальних речень *Remember Me?* та *What if you woke up and your life was perfect?*, в результаті чого адресат також спілкується із самим собою, з текстом та культурною традицією [18].

Категорія персонажа тісно пов'язана з просторово-часовими характеристиками тексту, оскільки ці складники визначають «дейксис» ситуації, локацію в просторі та в часі. Маркерами цих характеристик є локативи та темпоративи [1].

У наступному прикладі маркерами темпоральних характеристик є вчинки та дії персонажів (*would, forget, was, was daydreaming, was exploring, tapped*), а маркерами локальних характеристик – географічні реалії та іменники, що позначають місце події (*the Arctic, the Amazon rainforest, Africa*):

«Sometimes Coraline would forget who she was while she was daydreaming that she was exploring the Arctic, or the Amazon rainforest, or darkest Africa, and it was not until someone tapped her on the shoulder...» [14, с. 81].

Отже, аналіз комунікативної функції тексту допомагає визначити характер взаємозв'язку між автором, текстом, персонажами і читачем, між семантикою і типом хронотопа.

Експресивна (емотивна) функція вербального знака полягає у здатності тексту впливати на емоції читача. Її маркерами постають риторичні фігури, фігури мови, стилістичні прийоми.

Універсальна значимість емоцій в житті людини підкреслюється багатьма дослідниками: «нашій мові властива емоційність – яскраво виражений акцент на почуттях і на їх вільному виявленні» [2, с. 33]. Емоції тісно пов'язані з інформацією, яку ми отримуємо з навколишнього світу. Не є винятком й інформація, що міститься в ПХТ. Вербальний компонент ПХТ може впливати на емоції читача своєю сюжетною лінією, структурою героїв, інтонацією, риторичними фігурами (тропами), звуковими повторами, вигуками, лексикою із оцінною семантикою тощо. Наприклад, у ПХТ маркерами експресивної функції є повтори наказових окличних речень (*Leave her! Come on!*), лексика із оцінною семантикою (*shouted, hissed, scalpel-sharp claws, wild, sprang down*):

«Leave her! Come on!» she shouted to the cat. It hissed, and swiped its scalpel-sharp claws at the other mother's face in one wild rake which left black ooze trickling from several gashes on her nose. Then it sprang down towards Coraline» [14, с. 71].

Отже, адресант може застосовувати як свідомо, так і підсвідомо великий арсенал засобів впливу на емоції читача, хоча при усьому розмаїтті маркерів емотивної функції неможливо визначити, якою мірою текст впливає на емоції читача. Аналіз емотивної функції тексту пов'язаний із проблемою появи в тексті категорії читача, тобто із комунікативною функцією тексту.

Естетична функція вербального знака полягає у здатності тексту приносити естетичне задоволення чи викликати відразу у адресата. Окрім суб'єктивних маркерів, що залежать від сприйняття читача, естетична функція має об'єктивні маркери, чітко виражені в тексті: цілісне оформлення, опозиції, логіка (засоби зовнішньої і внутрішньої когезії: зв'язки, паралелізми, повтори, семантичні поля, актуальний розвиток тексту).

Уявлення про прекрасне змінюються впродовж різних історичних епох, відрізняються вони і в паралельно існуючих суспільствах з різними типами культур, а також залежно від особистісних характеристик кожного окремого індивіда. Водночас, краса знаходиться в нерозривному зв'язку із поняттям гармонії, уявлення про яку досить універсальні. «Прекрасним є все, що змушує затамувати подих» [9, с. 145].

Об'єктивним змістом категорії прекрасного є цілісність, гармонія, ясність. Маркерами цілісності тексту можна вважати (1) його структурну завершеність, (2) підпорядкування усього змісту розвитку однієї ідеї (події, факту), (3) наявність опозицій на різних рівнях тексту [1]. Згідно із загальною структуральною тезою увесь універсум, представлений зокрема в художніх творах, структурується з бінарних опозицій. Отже, цілісність тексту залежить від наявності в ньому опозицій. Наведемо приклад реалізації естетичної функції – в заголовку роману С. Вікерс «Miss Garnet's Angel». ВК є цілісно оформленим та містить лексичні опозиції: *angel* (ангел) – *devil* (демон) та *miss* (молода дівчина) – *old lady* (старша пані). Оцінна лексика *angel* (захисник, заступник, охоронець) та *miss* (ввічлива назва дівчини) сприятиме естетичному задоволенню [27].

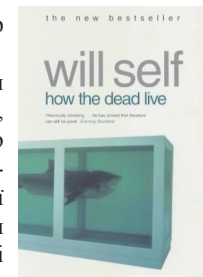
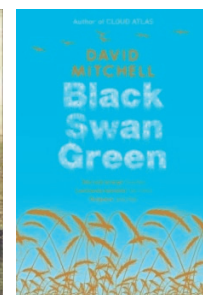
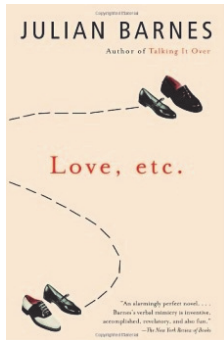
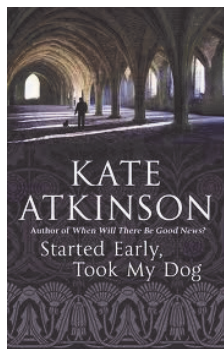
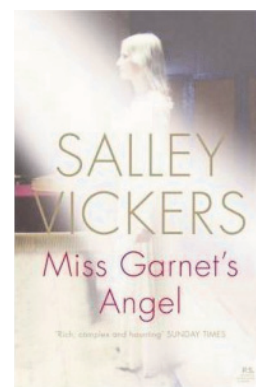
Суттю **атраکتивної функції** ВК є привертання уваги завдяки використанню певної лексики, синтаксичних конструкцій, пунктуації та тропів. Прийоми привертання уваги зустрічаються у вербальному компоненті ПХТ на всіх рівнях мови. Для прикладу, у заголовку роману К. Еткінсон «Started Early, Took My Dog» спостерігаємо еліпсис – пропущення підмета *I* [12].

Розглянемо наступні приклади – заголовки романів Д. О'Нейла «At Swim, Two Boys» та Д. Мітчела «Black Swan Green» характеризуються використанням стилістичного прийому інверсії [20; 19].

На лексичному рівні засобом привертання уваги може поставати використання аббревіатури, як у заголовку роману Д. Барнса «Love, etc» [13].

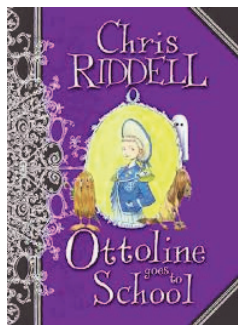
Дієвим засобом привертання уваги слугує незвичайна семантика заголовка. Так, заголовок роману У. Селфа «How the Dead Live» зацікавлює адресата поєднанням протилежних за значенням понять *dead* та *live*. Для реалізації атраکتивної функції автор послуговується стилістичним прийомом – оксимороном [25].

Фатична функція ВК зводиться до встановлення контакту із потенційним адресатом. Відкриття фатичної функції комунікації належить Р. О. Якобсону [7], їй також присвячені роботи Є. В. Ключова [5] та інших лінгвістів. Обов'язковою умовою створення вдалого полікодового тексту є наявність у адресанта інформації про цільову аудиторію, тобто про адресата тексту. В якості критеріїв цільової аудиторії варто розглядати вік, стать, расу, віросповідання, культурні уподобання тощо. Вдала інтерпретація ПХТ залежатиме від того, чи текст відповідає картині

світу адресата. Це стосується формальної організації тексту, і його змісту, що апелює до культурних, морально-етичних та інших світоглядних стереотипів, властивим менталітету цільової аудиторії, якій він призначений.

Наприклад, заголовок роману К. Гопкінс «Mates, Dates and Inflatable Bras» містить лексеми *mates*, *dates*, *bras*, семантика яких охоплює поняття «дівчина, дівочі зацікавлення тощо». Отже, цей ВК призначений для дівочої аудиторії та навряд чи зацікавить юнацьку [17].

Заголовок роману К. Рідделла «Ottoline Goes to School» містить лексему *Ottoline*, що є власною назвою – іменем дівчинки, та лексему *school*, що вказує на шкільний вік персонажу. Отже, на лексико-семантичному рівні цей вербальний компонент націлений на дитячу аудиторію [23].

Дейктична функція вербального знака. У вербальному компоненті ПХТ міститься вказівка на іконічний компонент, безпосереднє відсилання до нього адресата, що свідчить про дейктичний зв'язок, як тип зв'язку між компонентами ПХТ, який властивий переважно науковим текстам.

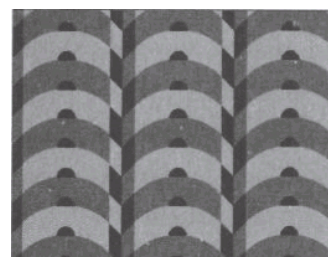
Дейктичний зв'язок між компонентами може мати різний напрям: катафоричний – від вербального знака до зображення, що йде за ним; анафоричний – від вербального знака до зображення, що йому передуює.

Наприклад, між вербальним та іконічним компонентами ПХТ існує катафоричний дейктичний зв'язок у ПХТ. Дейктичний вказівник *like this* провокує звернення до зображення, яке детально відтворює відповідний малюнок тканини та стіг і виконує дейктичну функцію:

«And there was a **pattern on the seats** like this» [16]:

Оскільки мова є системним явищем, усі функції вербального компонента ПХТ виступають не ізольовано, а простежуються в тісній взаємодії.

Висновки. Для вербального компонента характерні такі функції, як інформативна, комунікативна, емотивна, естетична, атрактивна, фатична, дейктична. Маркерами інформативної функції є реалії, алюзії, цитати, особливості вживання слів, морфологічні властивості, синтаксичні характеристики, тип тексту. Маркерами комунікативної функції постають категорія автора, суб'єктивна модальність, локальність, просторово-часові відносини. Маркерами емотивної функції є риторичні фігури, фігури мови, стилістичні прийоми. Суб'єктивні маркери естетичної функції залежать від сприйняття читача; об'єктивними маркерами є цілісне оформлення, опозиції, логіка (засоби зовнішньої і внутрішньої когезії: зв'язки, паралелізми, повтори, семантичні поля). Маркерами атрактивної функції є використання певної лексики, синтаксичних конструкцій, пунктуації та тропів. Фатична функція реалізується за наявності у адресанта інформації про адресата тексту. Дейктична функція реалізується через дейктичний зв'язок між компонентами ПХТ: катафоричний та анафоричний. У сприйнятті ПХТ важливим є функційне навантаження всіх кодів, але варто зазначити, що іконічний і параграфемний знак у поєднанні із вербальним характеризується посиленням прагматичним впливом на адресата порівняно із суто вербальним.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з дослідженням функційної значимості кодів у семіотично гетерогенних різножанрових постмодерних текстах.

Література:

1. Белозерова Н. Н. Функциональный анализ текста (статья) [Электронный ресурс] / Н. Н. Белозерова // Language and Literature (электронный журнал). – 2000. – № 9. – Режим доступа : <http://vntw.tsu.tmn.ru/frgf/journal.htm>.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Рус. словари, 1997. – 416 с.
3. Эйгер Г. В. К построению типологии текстов / Г. В. Эйгер, В. Л. Юхт // Лингвистика текста : матер. науч. конф. «Лингвистика текста». – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1974. – С. 103–110.
4. Ищук М. А. Гетерогенный текст: функции его составляющих / М. А. Ищук // Вестник ТвГУ. Сер. : Филология. – 2008. – № 17 (77). – Вып. 13 : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – С. 176–182.
5. Клюев Е. В. Теория литературы абсурда / Е. В. Клюев. – М. : Изд-во УРАО, 2000. – 102 с.
6. Лотман Ю. М. История и типология русской культуры / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство-СПб, 2002. – 768с.
7. Якобсон Р. О. Язык в отношении к другим системам коммуникации / Р. О. Якобсон // Избранные работы. – М., 1985. – С. 319–330.
8. Andersen P. B. A Toolbook for Analyzing Work Language / P. Bogh Andersen // Pragmatics and Linguistics. – Odense : Odense UP, 1986. – P. 3–22.
9. Joyce J. The Critical Writings of James Joyce / James Joyce. – London : Faber and Faber, 1959. – 228 p.
10. Kress G. Multimodality : A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication / Gunther Kress. – London : Routledge, 2010 – 213 p.
11. O'Halloran K. L. Independence, Interaction and Metaphor in Multi-semiotic Texts / Kay L. O'Halloran // Social Semiotics 9. – No 3. – 1999. – P. 317–354.

Джерела ілюстративного матеріалу

12. Atkinson K. Started Early, Took My Dog / Kate Atkinson. – London : Doubleday, 2010. – 350 p.
13. Barnes J. Love, etc. / Julian Barnes. – New York : Vintage, 2002. – 240 p.
14. Gaiman N. Coraline / Neil Gaiman. – London : Bloomsbury, 2002. – 163 p.
15. Gaiman N. The Graveyard Book [Electronic resource] / Neil Gaiman. – 2008. – Access mode : http://www.e-reading.link/bookreader.php/87148/Gaiman_-_The_Graveyard_Book.html.
16. Haddon M. The Curious Incident of the Dog in the Night-Time [Electronic resource] / Mark Haddon. – Access mode : http://www.e-reading.link/bookreader.php/70960/Haddon_-_The_Curious_Incident_of_the_Dog_in_the_Night-Time.html.
17. Hopkins C. Mates, Dates and Inflatable Bras / Cathy Hopkins. – London : Piccadilly Books, 2007. – 144 p.
18. Kinsella S. Remember Me? [Electronic resource] / Sophie Kinsella, 2008. – Access mode : <http://e-libra.ru/books/228915-remember-me.html>.
19. Mitchell D. Black Swan Green / David Mitchel. – London : Sceptre, 2006. – 371 p.

-
20. O'Neill J. At Swim, Two Boys / Jamie O'Neill. – New York City : Scribner, 2003. – 562 p.
  21. Pratchett T. The amazing Maurice and his educated rodents / Terry Pratchett. – London : Doubleday, 2001. – 256 p.
  22. Pratchett T. The Wee Free Men [Electronic resource] / Terry Pratchett. – Access mode: <http://fb2.booksgid.com/content/53/terry-pratchett-the-wee-free-men/1.html>
  23. Riddell C. Ottoline Goes to School [Electronic resource] / Chris Riddell. – Access mode : <http://www.lovereadings4kids.co.uk/book/2657/Ottoline-Goes-To-School-by-Chris-Riddell.html>.
  24. Self W. Dorian / Will Self. – New York : Grove Press, 2004. – 288 p.
  25. Self W. How the Dead Live / Will Self. – New York : Grove Press, 2000. – 404 p.
  26. Smith Z. White Teeth [Electronic resource] / Zadie Smith. – Access mode : <http://www.e-reading.link/book.php?book=93023>.
  27. Vickers S. Miss Garnet's Angel / Salley Vickers. – London : HarperCollins, 2000. – 335 p.